

Foto: Nils Olav Talgøy

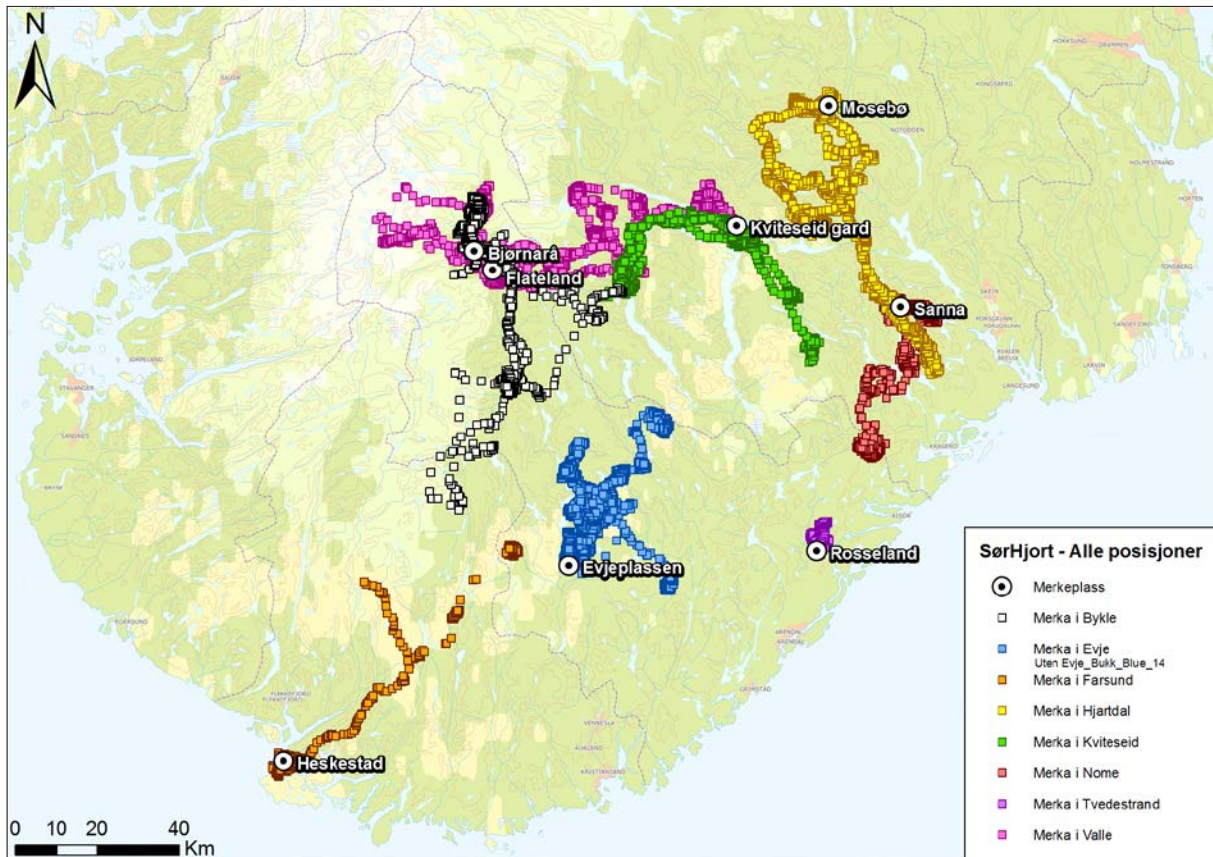
Sørhjort

Hjortens arealbruk i Agder og Telemark

Hjortebestanden har økt i størrelse de siste 40 årene, og hjorten har stadig inntatt nye områder i Sør-Norge. Siden år 2000 er fellingen av hjort om lag femdoblet i Telemark, mens den i Agder er tidoblet. Bestandstettheten er foreløpig på langt nær slik som på Vestlandet, men hjorten er likevel et betydelig innslag i faunaen i de tre fylkene. I ei tid hvor hjorten blir et stadig viktigere jaktobjekt i mange kommuner i Agder og Telemark, vil en samkjørt forvaltning over større areal være en stor fordel. Gjennom Sørhjort-prosjektet har en økt kunnskapsgrunnlaget for å kunne jobbe mot en bedre forvaltning av hjortebestanden.

Det er kjent at en stor del av hjorten trekker mellom forskjellige leveområder i løpet av året. For å få mer kunnskap om arealbruken til hjorten i Agder og Telemark GPS-merket vi 34 individer på 8 lokaliteter i løpet av tre år. Av dem var det 31 dyr som samlet nok data til at de fikk klassifisert sin arealbruk; 22 koller og 9 bukker.

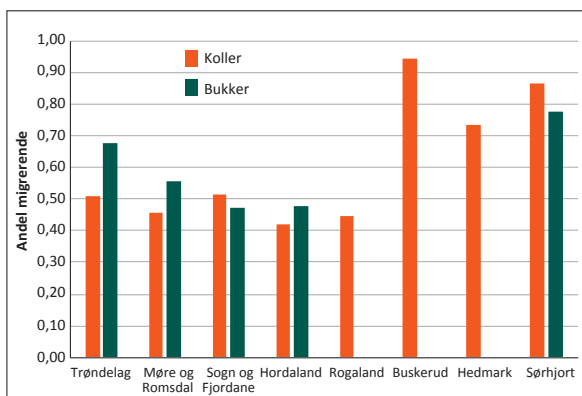
Analysene av GPS-data viser at 84 % av dyra var trekkende, 13 % stasjonære (var på samme området hele året) og 3 % utvandrende (fant seg et nytt vinterområde). Resultatene er sammenlignbare med andre hjortebestander Østafjells, men viser en klart høyere andel trekkende dyr enn i hjortebestandene på Vestlandet og i Trøndelag.

Figur 1. Alle posisjoner fra 31 hjort brukt i analysene i Sørhjørt.

RESULTATER

Analysene av GPS-data viser at 84 % av dyra var trekkende, 13 % stasjonære (var på samme området hele året) og 3 % utvandrende (fant seg et nytt vinterområde). Resultatene er sammenlignbare med andre hjortebestander Østafjells, men viser en klart høyere andel trekkende dyr enn i hjortebestandene på Vestlandet og i Trøndelag.

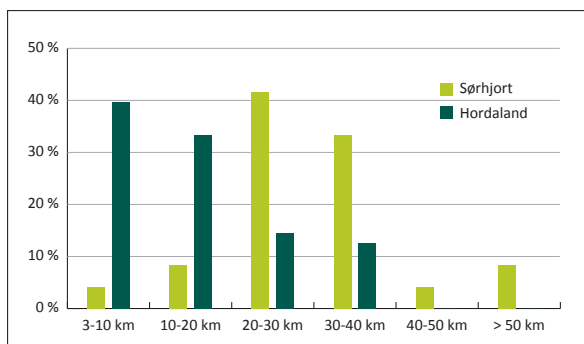
Figur 2. Fordeling av andel trekkende dyr i ulike fylker i Norge.

VÅR- OG HØSTTREKK

Trekke-distansen var også lengre i snitt enn den man finner hos hjorten på Vestlandet. Den gikk ned med økende avstand til kysten og med økende andel høyereliggende arealer omkring vinterområdet. Derimot økte den med større forskjeller i høyde over havet mellom vinter- og sommerleveområdet.

Vårtrekket starta i gjennomsnitt den 3. mai. Variasjonen var fra 5 april til 4 juni. Tidspunkt for vårtrekket i Sørhjørt var likt det som vi finner andre steder langs kysten. De fleste dyra brukte imidlertid relativt kort tid på trekket (8 dager i snitt, med en variasjon fra 6 timer til 39 dager).

Under vårtrekket forflytter hjorten seg til høyereliggende arealer. Hjorten oppholder seg lengst mulig i disse høyereliggende områdene, både for å få en lengst mulig periode med god beitetilgang og for å unngå konkurranse i lavereliggende områder. I gjennomsnitt tilbrakte hjorten 138 dager i sommerområdet. I Agder og i Telemark er det god tilgang på sommerbeitearealer for

Figur 3. Fordeling (prosentvis av alle dyr) av distanser for vårtrekket for hjort i Sørhjord og Hordaland.

hjorten, men snødybden blir for stor i høyden og i innlandet om vinteren. Derfor forlater dyrene sommerbeitene om høsten.

Det er flere faktorer som kan påvirke starten av høsttrekket; som første frostnatt, første snøfall og dager med rask plantedød. Høsttrekket til Sørhjord-dyra starta i gjennomsnitt den 27. september. Det var imidlertid betydelig variasjon mellom individene: det første dyret begynte å trekke allerede 2. juli, mens det siste dro den 24. januar. Trekktidspunktet om høsten er rimelig likt det som har blitt registret i andre fylker. Dyra som trakk lengst startet tidligere på høsttrekket. De brukte mellom 8 timer til 24 dager på høsttrekket; i snitt 4,4 dager. Under høsttrekket forflytter hjorten seg igjen til lavere-liggende arealer. Flere dyr tok imidlertid «avstikere» i forbindelse med brunstaktivitet for å oppsøke andre hjort i løpet av høsten.

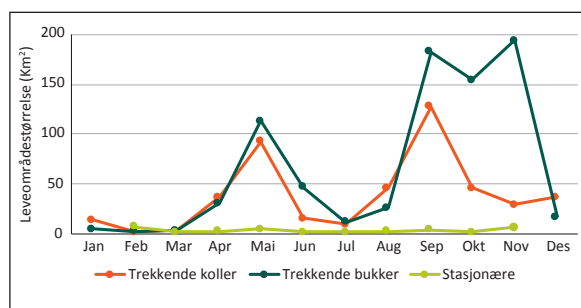

Bilde 1. Blodprøvetaking, veiing og måling av bakfotlengde er en viktig del av datainnsamlingen i forbindelse med innfangning og merking av hjort (Foto: Nils Børge Kile).

LEVEOMRÅDER OG HABITATBRUK

De aller fleste pattedyr har klart avgrensa leveområder, som rommer de ressursene som trengs for deres livsutfoldelse. Størrelsen på leveområdet avhenger av dyras energibehov og kroppsstørrelse. Leveområdet kan beregnes i forskjellige tidsavgrensede perioder, og man snakker derfor gjerne om årsleveområder, sesongleveområder eller leveområder i andre definerte perioder.

Størrelsen på Sørhjordens månedlige leveområder varierte i løpet av året. For trekkende dyr var det to tydelige topper: vår og høst. Største månedlige leveområde for de trekkende dyra var i september, mens de stasjonære dyra hadde størst leveområde om vinter/våren og høsten.

Figur 4. Størrelse på månedlige leveområder (Km²/MCP 90 %) for trekkende (fordelt etter kjønn) og stasjonære dyr (begge kjønn) i Sørhjord.

I gjennomsnitt hadde de trekkende kollene et årsleveområde på 314 km², mens det for trekkende bukker ble beregnet til 462 km². De stasjonære dyra hadde årsleveområder på henholdsvis 4 (koller) og 9 km² (bukker). Om lag 81 % av dyra hadde årsleveområder på over 100 km², noe som er en betydelig større andel enn i andre områder i Norge.

Habitatbruk beskriver hvor stor andel av tiden en hjort oppholder seg i ulike habitater. Sørhjorten brukte i gjennomsnitt innmark 5,4 % av tida, i skog 67,4 % av tida, i åpen fastmark 24,9 % av tida, myr 1,9 % av tida, mens andre arealer ble brukt i snitt kun 0,4 % av tida.

Hvis man sammenligner habitatbruken med for eksempel Møre og Romsdal, så brukte Sørhjorten mindre tid på innmark og mer tid i åpen fastmark (som regel fjellområder).

HVORFOR TREKKER HJORTEN?

Det er kjent at hjorten trekker mellom forskjellige områder i løpet av året. Men ofte er det slik at noen individer i bestanden trekker, mens andre er stasjonære hele året. Dette kaller vi gjerne «partiell» eller delvis migrasjon. Men hvorfor er det slik?

Det er allmenn enighet om at snøforholdene er den viktigste drivkraften for høsttrekket. Det er som regel for mye snø i høyereliggende områder til at hjorten kan overleve vinteren der. Men hvorfor trekker den opp igjen om våren? Dette er det flere hypoteser om, som ikke nødvendigvis ekskluderer hverandre:

Plantefenologi-hypotesen: Våren kommer senere i innlandet og høyereliggende strøk enn i lavlandet og ved kysten. Etter å ha fått med seg våren i lavlandet vil det gi en fordel å trekke opp i høyden for å få en «ny vår», og dermed forlenge perioden de kan spise ny spirte planter/plantedeler av høy kvalitet. Dyr som har tilgang på en høydegradient vil dermed bruke den, mens dyr i flatere områder i større grad er stasjonære. Dette er ansett som den viktigste grunnen til trekk hos den norske hjorten, og fordelene er vist i flere studier.

Konkurrans-hypotesen: Om vinteren samler hjorten seg gjerne i snøfattige områder, og i disse områdene blir det ofte høye bestandstettheter. Ved høy bestandstetthet kan næringskonkurranse føre til at noen av dyra oppsøker alternative sommerområder. I så fall forventer man at andel trekkdyr øker med tettheten av dyr i vinterområdet.

Sosial barriere-hypotesen: Hjorten lever i familiegrupper med et klarere skille mot andre slektsgrupper. Når hjorten beveger seg i et landskap, er det derfor sannsynligvis ikke bare økologiske faktorer som er viktige, men også sosiale faktorer. Det er mulig at deler av landskapet er «stengt» av sosiale årsaker og kan være en drivkraft til å holde seg i ro. Man forventer ut fra dette færre trekkende dyr med økende bestandstetthet. Denne sammenhengen er funnet i Norge tidligere.

Predasjonsrisiko-hypotesen: Det å trekke til områder med mindre rovdyr før kalvingsperioden – når mordyra og avkommet er spesielt utsatt for rovdyrangrep – er atferd som har utviklet seg gjennom evolusjonen. På lik linje kan hjortens flokkatferd om vinteren være en strategi for å unngå at de blir tatt av rovdyr.

FORVALTNING OG AREALBRUK

For å kunne lage fornuftige forvaltningsregioner og/eller naturlige samarbeidsregioner bør man se på hjortens totale arealbruk i sammenheng. I løpet av ett år besøkte en gjennomsnittlig Sørhjort 3,4 kommuner. Per i dag kan en gjennomsnittlig kommune i Agder og Telemark teoretisk fange opp rundt 60 % av bestanden, mens et typisk vald i Sørhjort-området (84 km²) har arealmessig potensiale til kun å fange opp om lag 20% av dyra gjennom året.

I en optimal forvaltningsverden bør administrative enheter i størst mulig grad fange opp dyras årlige arealbruk. Siden hjortens trekk hovedsakelig går til og fra høyereliggende områder, så bør bestandsplanområdenes utstrekning også ligge mest mulig i den aksens. Det er derfor viktig for grunneierne og kommuner å samarbeide langs

dyras trekkruiter. Samkjøring av forvaltningen på tvers av vald og kommunegrenser krever innsats utover dagens forvaltningspraksis og bør sette på dagsordenen i Agder og Telemark.

LITTERATUR:

Meisingset, M., Brekkum, Ø., Lande, U. Støbet, 2019. Sørhjort – merke- og utviklingsprosjekt for hjort i Agder og Telemark – sluttrapport. NIBIO rapport 5(66).

FORFATTERE:

Erling Meisingset, Divisjon for Skog og Utmark, Avdeling for Utmarksressurser og Næringsutvikling, stasjon Tingvoll, erling.meisingset@nibio.no

Anne de Boer, Avdeling for Eiendom og Drift, stasjon Tingvoll